

ut infidelitas fidem) tractabitur in materia de charitate 2-2, quaestione XXIV, actus vero infusus posse diminui, et remissiores habitu esse constat, quia non dependent a solo habitu, sed ab auxilio Dei, et conatu potentiæ, et ista non semper sunt in gradu intensiori.

QUÆSTIO LV.

DE VIRTUTIBUS QUANTUM AD SUAS ESSENTIAS.

SUMMA LITTERÆ.

Quid D. Thomas consideret circa virtutes, et quomodo tractatum illarum dividat diximus in primo tomo, prima parte agentes de connexionione eorum, quæ D. Thomas tractat in hac summa. In præsentia agit de essentia virtutis in communi, discurrens per genus ejus, et differentiam, ut inde eliciat integram definitionem virtutis.

Sic ergo in articulo primo ostendit virtutem esse habitum (quod pertinet ad rationem ejus communem, et genericam) quia in potentiis quæ naturaliter non sunt determinatæ ad unum, id quod eas determinat, et disponit ad actus dicitur habitus. Et quia virtus est ultimum potentiæ, virtus erit habitus, quia ultimum est determinativum ejus.

In articulo secundo determinat, quod virtus est habitus operativus (quod pertinet ad differentiam magis contrahentem) ad differentiam earum dispositionum quæ sunt ad esse, et non ad operari, quia in præsentia agimus de virtutibus, quæ disponunt potentias racionales operativas in ordine ad suam propriam perfectionem et actum, qui est operari. Et sic oportet quod virtus rationalis sit habitus operativus.

In articulo tertio ostendit, quod virtus est habitus bonus (quod pertinet adhuc ad magis contrariam differentiam) quia virtus importat ultimum, et perfectum potentiæ, et sic virtus opponitur infirmo, et defectuoso. Quod ergo est virtus potentiæ est perfectum, et ultimum illius, ergo bonum, seu non defectuosum.

In articulo quarto, colligit ex dictis definitionem virtutis, quam tradit Augustinus II de libero arbitrio: « Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male utitur. » Et si definiatur virtus infusa, additur illa particula: Quam Deus in nobis sine nobis operatur. Et sic comprehendit omnes causas virtutis: formalem dicendo: Quod est bona qualitatis: materialem, seu subjectivam in ly mentis: finalem, quæ est operatio dicendo: Qua recte vivitur: efficientem dicendo: Quod est a Deo. Objectiva autem non ponitur, quia hæc dat speciem, hic autem definitur virtus in genere.

QUÆSTIO LVI.

DE SUBJECTO VIRTUTIS.

SUMMA LITTERÆ.

Discurrit D. Thomas per omnes potentias, quæ possunt esse capaces virtutis, et ejus subjectum. Et ideo in primo articulo præsupponit virtutem de qua agimus in præsentia, esse in potentia tamquam in subjecto,

eo quod virtus de qua agimus est habitus operativus importans perfectionem, et disponens ad optimum, id est, ad finem qui in operatione consistit, seu operatione assequitur; ergo virtus debet esse in potentia ut in subjecto.

In secundo articulo ostendit non posse unam virtutem esse in pluribus potentiis quasi ex æquo, et inhæsive, seu principaliter, quia diversæ potentiæ respiciunt diversas conditiones objectorum, et consequenter diversas dispositiones, et habitus. Bene tamen potest una virtus entitative, et principaliter esse in una potentia, et participative in alia, quatenus movet, et imprimit in illam, aliquidque in illam diffundit.

In tertio articulo incipit discurrere circa potentias, quæ in singulari sunt capaces virtutis. Et primo occurrit intellectus. Quem ostendit esse subjectum virtutis, tum intellectum speculativum, tum practicum, quia uterque est capax habitus, seu dispositionis operative in ordine ad bonum, seu perfectum actum talis potentiæ. Sed cum hac differentia, quod intellectus speculativus habet virtutem dantem perfectam facultatem ad actum, sed non reddentem ipsum hominem bonum, quia non facit ut homo recte eo utatur, sicut scientia, et ars. In parte vero practica quatenus ordinat agibilia, et est capax prudentiæ etiam reddit bonum habentem, et facit bene uti facultate sua, quia supponit voluntatem rectam in ordine ad quam intellectus habet prudentiam, seu ex dependentia illius.

In articulo quarto ostendit etiam appetitum sensitivum esse capacem virtutis moralis, non quidem secundum se consideratum, et ex propriis meritis, sed quatenus subjacere potest imperio, et motui rationis, sic enim participat aliquid de ratione, et de indifferentia, seu libertate, quatenus resistere potest rationi, et sic indiget habitu conformante ipsum rationi, et faciente ei obedire.

In articulo quinto ostendit vires sensitivas apprehensivas interiores esse quidem capaces alicujus habitus, quia sunt capaces consuetudinis, tamen ille habitus proprie non dicitur virtus, quia virtus est habitus perfectus, ubi scilicet consummatur operatio. In viribus autem sensitivis non consummatur cognitio veri, sed præparatur ut intellectus cognoscat. E converso autem est in appetitu sensitivo, ubi consummatur motus voluntatis imperantis, non ab eo incipit.

In articulo sexto ostendit voluntatem esse subjectum virtutis, quia licet in ordine ad objectum proportionatum sibi, quod est bonum proprium, sit sufficienter determinata per se sine superaddita virtute perficiente, tamen respectu boni divini quod est supra se, aut respectu boni proximi quod est ad alterum, non est ex se sufficienter inclinata, et determinata, et sic indiget virtute superaddita, sicut est charitas, et justitia, et aliæ similes.

DISPUTATIO XIV.

DE ESSENTIA VIRTUTIS IN COMMUNI.

ARTICULUS I.

Utrum habitus operativus sit essentielle genus virtutis?

I. Definitio virtutis ex Augustino tradita a D. Thomâ in articulo quar-

to hujus quæstionis LV, sic habet: « Est bona qualitas mentis, quæ recte vivitur, qua nullus male utitur: et quam Deus in nobis operatur. » Quæ ultima particula addita est ad designandum virtutes infusas, fortassis ea ratione, ut definiretur virtus non solum quoad substantiam, et speciem, sed etiam quoad statum secundum quem dirigitur ad æternam beatitudinem, quod non con-

venit sine informatione charitatis, et virtutum infusarum.

II. In hac definitione non designatur pro genere virtutis habitus, vel dispositio, sed solum qualitas, quæ utique est genus supremum non solum ad virtutes, sed etiam ad potentias communes. Colligitur tamen clare ex particulis adjunctis non posse qualitatem sumi pro potentia, seu facultate animæ, sed pro habitu determinato, et certo, quia potentiis, et facultatibus nostris sæpe male vivimus, et male utimur, cum exhibemus membra nostra servire iniquitati ad iniquitatem. Qualitas ergo qua nec male vivitur, nec male utimur, neque potentia animæ est, neque facultas indifferens ad bonum, et malum. Debet ergo esse illa qualitas de qua loquitur definitio habitus.

III. An vero se habeat habitus ille, vel qualitas tamquam verum, et proprium genus; an solum se habeat loco generis tamquam subjectum, controversum est in scholis, propter celebrem Scoti sententiam, qui in 1, d. XVII, q. II: Quantum ad istum articulum, existimat virtutem non habere habitum pro genere, sed pro subjecto, esseque principium operativum actus quantum ad entitatem, et substantiam; non quantum ad moralitatem, id est, bonitatem, vel malitiam: dicit enim quod hæc est relatio quædam consecuta in actu ex ordine ad debitas circumstantias, quas ratio proponit. Quam tamen relationem ad instar qualitatis denominare dixit quæst. XVII, littera quodlibetica I. De quo vide quæ diximus supra disp. VIII, art. I. Ad relationem autem per se non datur actio, sed consecutio. Unde neque requiritur habitus per se, et essentialiter ad operandum actum moraliter bonum ut bonus est, sed ad substantiam actus, quam relatio illa boni moralis consequitur. Exis-

timat enim Scotus moralitatem esse relationem quamdam accidentalem, et supervenientem actui, quæ invariata entitate, et substantia actus tollitur, vel ponitur, et consequenter actus ipse non est genus ad bonum, vel malum, sed subjectum. Similiter ergo id dicendum est de habitu, quia hic proportionaliter se habet ad actum, et talis generatur, et acquiritur secundum genus, et speciem qualis est actus a quo generatur, et ad quem inclinatur.

IV. Ex quo infert Scotus quod virtus solum est habitus præsuppositiva, et materialiter, non generice. Secundo, quod etiam virtus non est per se, et formaliter, et essentialiter operativa, sed præsuppositiva in quantum supponitur habitus, qui est operativus, et influens in substantiam actus. Respectu vero bonitatis operativa non est, quia illa bonitas cum non sit aliud quam quædam relatio mensuræ, et conformitatis ad rationem, non est directe, et per se operabilis, cum ad relationem non detur per se actio.

V. Præcipuum fundamentum hujus sententiæ jam insinuatam est, deduciturque ex actibus ipsis, in quibus bonum, et malum sunt differentie accidentales, ita quod successive saltem possunt eidem actui convenire, solum variato aliquo extrinseco, verbi gratia aliqua circumstantia, vel ipsa lege: sicut actus comedendi carnes in se invariatus, et perseverans, solum adveniente prohibitione, vel tempore prohibito (quod totum est aliquid extrinsecum) redditur malus; ergo similiter habitus manens idem in substantia, et entitate, et in individuo, potest mutari de bono morali in malum: eadem enim ratio est de actu, et de habitu, cum ex similibus actibus generetur habitus, et in eosdem inclinatur. Sed habitus non habet rationem virtutis ex præ-

cisa ratione entitatis, sed ratione bonitatis moralis. Ergo si est bonus extrinsece, et accidentaliter per relationem superadditam, etiam erit virtus extrinsece, et consequenter habitus non erit genus virtutis, sed subjectum.

VI. Et videtur hæc sententia Scoti habere etiam vim in sententia patris Vazquez, quam supra retulimus disputat. viii, artic. i, et ipse eam docet in hac prima secundæ, disp. xcv, cap. ix, aliisque locis. Quod relatio convenientiæ, vel disconvenientiæ ad legem, in quo ipse constituit moralitatem, solum convenit actui tamquam denominatio quædam extrinseca, et relatio rationis, et sic peccatum esse non convenit actui, nisi per aliquam extrinsecam denominationem; ergo neque habitui esse vitium. Sicut ergo peccatum habet actum pro subjecto, non pro genere, ita et vitium habet habitum pro subjecto. Eadem autem ratio est de vitio, et de virtute, quia pari ratione convenit malitia, vel bonitas moralis actui, vel habitui.

VII. Cæterum vidit hoc ipse pater Vazquez disp. lxxxiv, cap. i, in fine. Et licet sequatur in capite secundo communem sententiam, quod habitus non sit subjectum, sed genus virtutis, cum tamen existimet actum moralem in sua substantia immutatum posse fieri de bono malum, vel e contra, conatur tamen reddere disparitatem inter actum, et habitum, quia actio bona moralis, quæ procedit ab habitu, si incipiat esse mala, hoc ipso ab habitu non procedit, quia non ita prompte, et delectabiliter fit, sicut ante: habitus autem non datur ad substantiam actus, sed ad modum, scilicet ut prompte, et delectabiliter fiat. Unde non procedit amplius ab habitu, sed a potentia, et sic nunquam habitus mutatur de bono in malum, sed in-

trinsece, et essentialiter bonus est, quia quod pertinet ad essentiam habitus, scilicet prompte, et delectabiliter operari, nunquam se habet respectu mali, sed respectu boni.

VIII. Nihilominus communis sententia inter philosophos, et theologos tenet virtutem formaliter esse habitum, et habere illum non pro subjecto, sed pro genere. Et sine dubio est sententia Aristotelis; tum in prædicamentis, ubi in capite de qualitate ponit virtutem in genere habitus; tum in ii ethicorum, cap. v, ubi inquit: « Quod cum virtutes neque affectus sint, neque potentiæ, restat ut sint habitus. » Et quod senserit habitum esse genus virtutis, non subjectum, constat ex his quæ ibi concludit dicens: « Quid igitur sit ipsa virtus genere, diximus. » Et statim capite sequenti tradit definitionem virtutis dicens: « Quod virtus est habitus a quo bonus efficitur homo. » Sumit ergo habitum pro genere, non pro subjecto, quia de habitu loquebatur quando dicebat se dixisse quid sit virtus in genere. Et concordat definitio virtutis tradita ab Augustino quam D. Thomas expendit hic articulo quarto, quod virtus est bona qualitas mentis, etc. Si enim virtus habet qualitatem pro genere supremo, aliquod subalternum, et proximum genus sub illo habere debet, nec aliud quam habitum, quia non est in genere potentiæ, nec alterius generis qualitatis, quia reliquæ particulæ definitionis id non pariuntur, ut supra expendimus. Et difficultas Scoti, si quid probat, non minus excludit a genere virtutis ipsam qualitatem quam habitum, ipse enim in relatione constituit bonitatem moralem, et radicationem virtutis, et sic a toto genere qualitatis eam excludit. Nec poterat Scotus, concedere virtuti genus qualitatis, nisi aliquod genus proximum illi

assignaret sub quo collocaretur, nec aliud poterat ei assignare quam habitum, essetque eadem difficultas de quocumque alio, quod illi assignaret.

IX. Nec valet responsio Scoti in quæstione xviii, quodlibetica littera I, quod virtus formaliter est relatio, licet explicetur ad instar qualitatis, quia ad modum qualitatis informat ut pulchritudo, et sanitas, quæ tamen ex pluribus consurgunt, et relationem important. Sed contra est, quia hoc modo philosophus non explicasset id quod ibi intendit, scilicet ipsam quidditatem, et propriam definitionem virtutis, si solum diceret id ad cuius instar est, et non id quod est. Ea enim ad quorum instar res aliqua concipi, vel explicari potest, multa, et varia sunt, et modo assimilatur isti, modo illi. Unde ex tali similitudine, et comparatione ad instar non colligitur quid sit quidditative, et proprie res aliqua. Et sic nihil certum habere possumus in dictis, et sententiis Aristotelis, si in definitione, et explicatione eorum, quæ tractat, licet nobis glossare quod non loquitur de eo quod res est proprie, sed de eo quod ad instar, quasi velit philosophus quod virtus ex suo genere est habitus, seu qualitas, quia ad instar qualitatis denominat.

X. Nec juvari potest Scotus ex ipso Aristotele dicente in vii physicorum, cap. ii, quod virtutes omnes et vitia dicuntur esse ad aliquid; ergo bene intelligi, quod Aristoteles formalitatem virtutis in relatione posuerit, licet materialiter sit habitus, et qualitas, et ratione hujus optime dici possit quod ad instar qualitatis denominat. Hoc inquam Scotus non succurrit, quia manifeste textus philosophi solum loquitur de relatione secundum dici, qualis invenitur in potentia, et in habitu ad suum actum, et objectum, non de

relatione aliqua extrahente a genere qualitatis, dicit enim philosophus sic: « Habitibus enim virtutes, et malitiæ sunt: virtus autem omnis, et vitium ad aliquid est quemadmodum sanitas temperatio quædam est calidorum, ac humidorum similiter, et pulchritudo, et robur ad aliquid sunt, sunt enim dispositiones ejus quod præstantissimum est ad optimum. Atque id præstantissimum dico quod conservat, ac circa ipsam naturam disponit. Cum igitur virtutes quidem, ac vitia, sint ex his, quæ sunt ad aliquid, hæc autem generationes non sunt, nec ipsorum sit generatio, nec alteratio omnino, patet circa habitus alterationes non esse. » Ubi fit manifestum argumentum: Aristoteles intendit probare quod circa habitus non est immediate alteratio, quia sunt virtutes, et vitia, quæ se habent ad aliquid, sed habitus non sunt ad aliquid extra genus qualitatis, scilicet in prædicamento relationis; ergo neque virtutes, et vitia: aut consequentia Aristotelis nihil probat de habitibus. Et cum dicit quod virtutes sunt ad aliquid, explicat quod sunt dispositiones perfecti ad optimum, id est, ad actum et operationem; ergo tales virtutes sunt revelationes secundum dici, non extra genus qualitatis.

XI. Dices: Quomodo ergo probat philosophus ex hoc quod ad habitus non est per se alteratio, quia ad ea quæ sunt ad aliquid alteratio non est, cum constet quod alteratio solum non est ad aliquid, quod est vere relatio, ad qualitatem vero per se est alteratio, licet qualitas sit relatio secundum dici. Respondet D. Thomas loco citato sect. v, in fine: « Quod non est intelligendum, quod hujusmodi habitus, et dispositiones hoc ipsum quod sunt, ad aliquid sint, quia sic non essent in genere qualitatis, sed quia eorum